

Recension

Den meningssökande människan

Peter Gärdenfors

Natur och Kultur 2006. 176 s. ISBN 91-27-11328-0

Kognitionsvetaren och filosofen Peter Gärdenfors har skrivit en bok som till viss del utgör en uppföljare till hans tidigare bok *Hur Homo blev Sapiens: om tänkandets evolution*. I denna framlade Gärdenfors tesen att det som särskiljer det mänskliga tänkandet är att människan genom sin evolution fått tillgång till en osedvanligt rik inre värld jämfört med de övriga djuren. Gärdenfors vill i *Den meningssökande människan*, med hjälp av en grund lagd i form av denna tes, ge en förklaring till varför människan har ett så tydligt behov av att finna mening i tillvaron och att förstå sin egen existens. Varför hon söker svar på detta i filosofier och religioner till skillnad från andra djur, och varför hon överhuvudtaget ställer sig en fråga som andra djur inte tycks ställa, nämligen vad som egentligen är meningen med hennes tillvaro.

Det som menas med en rik inre värld i detta sammanhang kan beskrivas som den totalitet som uppstår av att människan har sitt språk, en större kapacitet och benägenhet att tillskriva intentioner och kausalsamband samt en högre förmåga till både självmedvetande och empati. Det ger människan möjlighet till att representera avancerade händelseförlopp och att angripa problem på ett mycket mer sofistikerat sätt än trial and error, vilket förstås är en förmåga människan delar med andra djur i åtminstone någon utsträckning. Forskningen om människors och djurs kognition i relation till varandra är högaktuell och det är omdiskuterat i vilka grader och på vilka sätt människors och djurs kognitiva förmågor är likartade eller olikartade. Gärdenfors gör både i *Den meningssökande människan* och *Hur Homo Blev Sapiens* bruk av denna litteratur och tar ställning i flera sådana frågor vilket ger honom en grund till den förespråkade tesen och hur tesen kan brukas till att förklara de frågor han ställer.

I *Den meningssökande människan* fokuserar Gärdenfors särskilt på några aspekter av människans inre värld. Han fokuserar på benägenheten att se

mönster och hur viktigt detta är för människans förståelse av omgivningen. Som tydliga exempel på detta redogör han för klassiska experiment inom perceptionspsykologin som visar hur människans kognition bearbetar och fyller ut stimuli för att dessa ska göras så begripliga och passa så väl in i tidigare kända mönster som möjligt. En annan aspekt Gärdenfors redogör för är kausaldriften, det vill säga den mänskliga driften att vilja finna orsaker till olika företeelser och händelser i omgivningen. Han påpekar att denna drift som ofta tjänar oss väl ibland lurar oss, exempelvis när vi försöker finna orsaker bakom rena slumpändelser som lottodragningar. Den tredje aspekten är språket. Gärdenfors förespråkar i detta sammanhang en form av kognitiv semantik och är kritisk mot vanliga filosofiska meningsteorier samt Chomskys syn på språket. Vad gäller de förstnämnda så är det bland annat den vanliga benägenheten att lägga stor tonvikt på referensens betydelse för språklig mening som Gärdenfors intar en kritisk hållning till. Vad gäller Chomsky så är det dennes syn på språkinläring och den språkliga kapaciteten Gärdenfors ifrågasätter. Den kognitiva semantik Gärdenfors förespråkar kan kort beskrivas som att språklig mening bestäms av de olika perceptuellt baserade tankemönster som orden hör till. Ordet fjärl skulle exempelvis tillhöra det perceptuella mönster som skapats av olika intryck tänkaren fått av fjärlar. Han redogör vidare för betydelsen hos ett av språkets användningsområden, nämligen berättandet och berättelserna, i ett separat kapitel.

Gärdenfors avslutar boken med ett långt kapitel som sammanfattar olika perspektiv på existentiella funderingar. Han tar bland annat upp moderna försök till att förklara religiositet utifrån evolutionsteori, men i huvudsak handlar detta kapitel inte om vetenskap utan mest om olika typer av livsåskådningar. Överlag är Gärdenfors nyanserad och utför en intressant redogörelse även för detta område. Svaret till bokens frågeställning har kommit tidigare, och det kan, tror jag, kort sammanfattas som följer. Människan är det meningssökande djuret eftersom hon är benägen att tillskriva orsaker till allt som händer och att se mönster i det. Hon är benägen att tillskriva en mening åt händelseförloppen. Hon är medveten om sin egen existens och dödlighet. Språket hjälper henne att skapa mening genom att uppfinna berättelser som sedan kan delas med andra människor. När de absoluta livsnödändigheterna är uppfyllda så får människan tid att ställa frågor om sin existens med dess orsak och mening och även producera olika spekulativa svar på dessa frågor.

Gärdenfors bok är väl värd att läsa och att fundera på, både vad gäller det huvudsakliga temat och i detaljerna. Inte så att jag tror att Gärdenfors har rätt på alla punkter, tvärtom tror jag att han har fel på ett antal, men just därför är boken stimulerande för egen reflektion. En annan

förtjänst boken och Gärdenfors författarskap i allmänhet har, är att det tillgängliggör kognitionsvetenskapliga teorier och empiriska resultat för en svensk publik, och detta på ett sätt som är både kompetent och lättbegripligt.

CHRISTIAN STRANDH